

فرهنگ مصطلحات نسخه‌شناسی، تألیف یا ترجمه؟ حکایت یک سرقت ادبی

محمدعلی کاتب

آن است، توجهم به این کتاب جلب شد و آن را در زمان برپایی نمایشگاه از غرفه ناشر خریداری کردم. کتاب را، همان‌جا در کنار غرفه، تویق کردم و بلافاصله متوجه شدم که این کتاب همان بخش اول کتاب آدم گاسک است، اما قضاوت نهایی را به

زمانی واگذار کردم که بتوانم اثر را با کتاب آدم گاسک مقایسه کنم. پس از مقایسه متوجه شدم که کتاب مذکور دقیقاً همان بخش اول کتاب آقای آدم گاسک است بدون کم و بیشی و آقای باقی کتاب را ترجمه کرده است و نام خود را بر آن گذاشته است. نامبرده بخش‌هایی از مقدمه آقای گاسک را نیز ترجمه کرده، در مقدمه خود درج کرده و امضای خود را ذیل آن نهاده است. همچنین آقای باقی ادعا کرده که این کتاب حاصل تتبعات و تحقیقات اوست. گر چه تمام فصل‌های کتاب همچون اختصارات، منابع، کتاب‌شناسی و اصل متن، عیناً همان متن اصلی کتاب است. هر چند در ترجمه برخی موارد را به اشتباه ترجمه یا حذف کرده است. آقای باقی در بخش منابع به تمام مقالات و کتاب‌های آقای گاسک ارجاع داده است، به جز همین کتاب مورد بحث. اگر این کتاب تألیف آقای باقی می‌بود، چطور ایشان، که کتاب را حاصل تحقیقات چند ساله خود می‌داند و همه کارهای آقای گاسک را دیده است، از این کتاب که در سال ۲۰۰۱ م توسط ناشر شناخته شده‌ای همچون بریل به چاپ رسیده است اطلاع نداشته است. جواب روشن است: این کتاب همان کتابی است که آقای باقی ترجمه کرده و به نام خود چاپ کرده است. نکته ناراحت‌کننده دیگر این که آقای باقی این کار

در سال ۲۰۰۱ م کتابی از آدم گاسک، نسخه‌شناس

برجسته اروپایی با این مشخصات نشر شد:

The Arabic Manuscripts Tradition. A Glossary of Technical Terms and Bibliography, by Adam Gacek. Leiden – Boston – Koln: Brill, 2001, 269pp. ISBN: 90-04-12061-0.

به جز مقدمه، کتاب از دو بخش اصلی تشکیل شده است: بخش نخست شامل واژگان تمام جنبه‌های نسخه‌شناسی و کتاب‌پردازی در فرهنگ شرقی - اسلامی می‌شود. این بخش به ترتیب الفبایی ریشه‌های عربی و واژه‌ها تنظیم شده و مقابل هر واژه معادل آن به انگلیسی و همچنین نشانی متونی که اصطلاح در آن به کار رفته، آمده است. بخش دوم، کتاب‌شناسی مقالات و کتاب‌هایی است که درباره جنبه‌های مختلف نسخه‌شناسی، کتاب‌پردازی و فهرست‌نگاری به زبان‌های اروپایی و عربی تألیف شده است. این بخش به صورت موضوعی تنظیم شده است (برای معرفی تفصیلی این کتاب نک: دکتر علی اشرف صادقی، «واژه‌نامه نسخه‌شناسی»، در: نامه بهارستان، سال سوم، شماره اول، دفتر ۵، بهار - تابستان ۱۳۸۱ هـ . ش، ص ۲۳۱ - ۲۳۳).

حدود دو ماه قبل، هنگام برپایی نمایشگاه کتاب تهران، کتابی از سوی «نشر نی» با این مشخصات نشر شد: *فرهنگ مصطلحات نسخه‌شناسی*. [تألیف] محمد مهدی باقی، تهران: نشر نی، ۱۳۸۵ هـ . ش، ۱۸۴ ص. از آن‌جا که یکی از زمینه‌های مورد علاقه نگارنده این سطور، مباحث نسخه‌شناسی و رشته‌های وابسته به

معنوی و مادی خود برسد، دست به چنین کاری بزنند؟
- دوم این که آقای باقی با این کار خود به شعور شهروندان ایرانی توهین کرده و جامعه علمی و فرهنگی کشور را بی اطلاع فرض کرده است. نمی دانم آیا این قضیه را از نظر حقوقی می توان پی گیری کرد و ایشان را به پای میز محاکمه کشاند یا خیر؟
- سه دیگر این که آقای باقی با این کار شخصیت شهروندان ایرانی و هویت فرهنگی آن ها را در مقابل غیر ایرانی ها به خطر انداخته است.

- چهارم آن که آقای محمد مهدی باقی، تا آن جا که می دانم، هنوز به میان سالی نیز نرسیده است و ممکن است در آینده نیز هوس چنین کارهایی بکند. باید همین جا و در همین کار این قضیه را بر ملا کرد تا این کار از سوی او ادامه پیدا نکند.
- و دست آخر این که متأسفانه مشابه این گونه سرقت ها، به ویژه از سوی جوانترها، رخ می دهد. وظیفه کسانی که متوجه این سرقت ها می شوند، بر ملا کردن آن ها است تا هم دیگران از آن اطلاع پیدا کنند و هم کسانی که قصد سرقت ادبی دارند، شاید از آن منصرف شوند.

ناپسند خود را به مرحوم دانش پژوه اهدا کرده است. موضوع را با یکی از دوستان که سال هاست مباحث مربوط به حقوق پدید آورندگان را دنبال می کند در میان گذاشتم. ایشان نیز نسخه ای از کتاب را تهیه کرد و با متن اصلی مطابقت داد. پس از این که این سرقت بر ایشان نیز مسلم شد، با ناشر تماس گرفتند و قضیه را با ایشان مطرح کردند. ناشر محترم ضمن ابراز تأسف اعلام کرد با توجه به این که نسخ معدودی از این تماس گرفتند کتاب به فروش رفته است و کتاب هنوز پخش نشده است، جلوی پخش آن را خواهد گرفت.

در ابتدا قصد آن را نداشتم که این قضیه را بنویسم، اما به چند دلیل این کار را انجام دادم:

- نخست آن که کسی که این کار را کرده از تحصیل کردگان دانشگاه های داخل و خارج از کشور است و سال ها در فرهنگستان زبان فارسی به عنوان مربی مشغول تحقیق بوده و از قرار مسموع اکنون نیز در دانشگاه اصفهان مشغول تدریس است. آیا سزااست چنین کسی که می توانست با عنوان مترجم نیز به حقوق

114 GLOSSARY

قرص

qurṣ (pl. aqrāṣ) disc (in decoration) (ZM, 47).
qarṣ, qarīṣ – pressing, putting something into a press (ST, index, 19; MP, 63).
qarrāṣ – bookbinder's press; screw press (MB, 103; niqrād (I), elsewhere, qarrād and qarrāṣ; IA, 59).
miftāḥ al-qarrāṣ – press screw (IA, 60).

قرص

qarṣa'ah – fine, compact writing (KM, IV, sifr 13, 5; qarṣātu al-kitāb qarmaṭṭuh; IK, 94).

قرض

miqrād (pl. maqārid) – (pair of) scissors (TS, 10, 21; AG, 107; ST, index, 19; IK, 91-92; IB, 44; QS, II, 417).
qurāḍah – slip (of paper) (UI, 20).

قرطبون

qarṭabūn – square (an instrument) (TS, 18; AG, 107; ST, index, 19; MP, 63; IB, 44).

قرطس

qirtās, qurtās, qartās (Gr. khartes) (pl. qarātīs, qarātīs) – sheet or roll of papyrus (EI, V, 173-174; EI, VIII, 261; AE, 66-93; WS, 66-76; IW, 82-91), parchment (AE, 108; EI, VIII, 407) or paper (SA, II, 485; al-qirtās wa-al-ṣahīfah wa-humā bi-ma'nān wāḥid wa-huwa kāghad; KK, 50; AE, 98; UD, 11: wa-l-yakun al-qirtās fi ḥāl al-kitābah 'alā al-rukbaḥ al-yumnā), comp. ṣahīfah.
qarātīsī – papyrus maker (KF, I, 17).

قرظ

taqriz(ah) (pl. taqārīz, taqrīzāt) – approbation (appreciation) note or statement attached to a manuscript, often in the form of laudatory verses or encomia for the promotion of a newly composed work;

۱۲۷ فرهنگ مصطلحات

قَرَصَةٌ > قرص کتاب ریز و فشرده (سیده ۴، سفر ۱۳، ۵: قَرَصَتْ الْكُتَابَ قَرَصًا؛ بطلیوسی ۹۴).

مقراض (ج. مقاراض) > قرض قیچی (اشبیلی ۱۰، ۲۱؛ گسک ۹۰-۹۱، ۹۱-۹۲؛ سفیانی، نمایه ۱۹؛ بطلیوسی ۹۱-۹۲؛ بوش ۴۴؛ قاسمی ۲، ۴۱۷).

قَرَاةٌ بَرَكَةٌ كَوَچَك (کاغذ) (بُواب ۲۰).

قَرَطْبُونٌ چهارگوش (نام ابزار) (اشبیلی ۱۸؛ گسک ۹۰-۹۱، ۹۱-۹۲؛ سفیانی، نمایه ۱۹؛ لیوی ۶۳؛ بوش ۴۴).

قَرطاس، قَرطاس، قَرطاس (ج. قَرطاس، قَرطاس) > خَرْتَسٌ یونانی - ورق یا طومار یا پیروس (۵، ۱۷۳-۱۷۴؛ ۸، ۱۷۴؛ ۲۶۱؛ گروهمن ۶۶-۹۳؛ زَبَات ۹۲، ۶۶-۷۶؛ جمیل ۸۲-۹۱)، پاراشمن (گروهمن ۱۰۸؛ ۸، ۱۰۷؛ ۴۰۷) یا کاغذ (قلقشندی ۶۳، ۲، ۴۸۵؛ القَرطاس و الصّحیفة و هما بمعنای واحد و هو کاغذ؛ بغدادی ۷۳، ۵۰؛ گروهمن ۹۸؛ عمدة ۱۱؛ و لیکن القَرطاس فی حال الكتابة علی الرُّبْعَةِ المُثَمِّلِ)، قس صحیفة.

قَرطاسی پیروس ساز (سید ۹۷، ۱، ۱۷).

تقریظ (ج. تقاریظ، تقریظات) یادداشت تأیید و ستایش برای معرفی اثر جدید التألیف که به نسخه متصل می شود (قلقشندی ۶۳، ۱۴، ۳۳۵-۳۴۰؛ تقریظات (!)؛ روزنتال؛ گسک ۹۶، ۳، ۳۴، ۸۳، ۱۱۲، ۱۲۲، ۱۳۶، ۱۴۳، ۳۱۳)، قس مُطَالَعَةٌ.

مَقْرَظٌ تقریظ نویس (روزنتال ۱۸۲، ۱۸۶).

قَرَمَدَةٌ، قَرَمَطَةٌ کتابت ریز فشرده (سیده ۴، سفر ۱۳، ۵: القَرَمَطَةُ دَقَّةُ الْكُتَابَةِ؛ گسک فنون ۵۵؛ نخاس ۱۲۰؛ فان جمع الحروف و قارب السطور بعضها من بعض قیل قَرَمَطُهَا).

قَرَمَةٌ - سیاق

قَرَمَةٌ گورشه (غسانی ۱۱۳: القَرَمَةُ المُثَمِّلِ، القَرَمَةُ المُسَوِّیِ).

(قلم) المُقَرَّرِینَ خط برگرفته از رِقَاع، و بزرگی اصلی آن دسته بندی خط ها به صورت دوگانه و فواصل بزرگ میان سطری مابین هر دسته (گسک خطوط ۱۴۶؛ طیبی ۲۱).